

Vedlegg E:

Internasjonale, nasjonale og regionale planer og føringer for klima- og energiarbeid i kommunene

INNHOOLD:

1. Internasjonale forpliktelser Side 2
 - Parisavtalen
 - FNs bærekraftsmål
 - EUs klima- og energirammeverk
 - EUs handlingsplan for sirkulær økonomi
 - Fornybardirektivet
 - Bygningsenergidirektivet
 - Rammedirektivet for avfall

2. Nasjonale mål og føringer Side 6
 - Lov om klimamål (klimaloven)
 - Overordnede mål i norsk klimapolitikk
 - Statlig planretningslinje for klima- og energiplanlegging i kommunene
 - Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging
 - Statlige planretningslinjer for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging
 - Nasjonal transportplan 2018-2029
 - Plan- og bygningsloven
 - Byggteknisk forskrift (TEK17)
 - Stortingsmelding 28 (2011-2012) – Gode bygg for eit betre samfunn
 - Bygg21-strategien
 - Lov om offentlige anskaffelser
 - Energimeldingen (Meld. St. 25 (2015-2016))
 - Energiloven
 - Elsertifikatloven
 - Energi21-strategien
 - Forurensingsloven
 - Avfallstrategi «Fra avfall til ressurs»
 - Intensjonsavtale om reduksjon av matsvinn
 - Nasjonal tverrsektoriell biogasstrategi
 - Stortingsmeldinger om landbruk og klima
 - Jordvernstrategien
 - Plan for restaurering av våtmark i Norge (2016-2020)
 - Forskrift om gjødselplanlegging
 - Skogbruksloven og Forskrift om bærekraftig skogbruk
 - Stortingsmelding 28 (2015-2016) – En fornying av Kunnskapsløftet
 - Miljøinformasjonsloven
 - Stortingsmelding 27 (2016-2017) – Industrien – grønnere, smartere og mer nyskapende
 - Strategi for grønn konkurransekraft
 - Bioøkonomistrategien
 - Regjeringens strategi for miljøteknologi
 - Folkehelsemeldingen

3. Regionale mål og føringer Side 20
 - Regional plan for Hadeland (2015-2021)
 - Landbruksplanen for Hadeland (2018-2022)
 - Regional planstrategi (2016-2020)
 - Regional plan for klima og energi for Oppland (2013-2024)
 - Regional plan for attraktive byer og tettsteder i Oppland
 - Bioøkonomistrategi for Innlandet (2017-2024)
 - Samordnet areal- og transportstrategi for Osloregionen

4. Virkemiddelapparatet Side 29

1. Internasjonale forpliktelser

FNs bærekraftsmål, Parisavtalen og EUs miljøpolitikk er førende for Norges nasjonale energi- og klimapolitikk.

Parisavtalen

I desember 2015 ble Parisavtalen under FNs klimakonvensjon vedtatt. Regjeringa ratifiserte Parisavtalen i juni 2016 (Prop. 115 S (2015–2016)).

Parisavtalen er den første rettslige bindende klimaavtalen med reell deltakelse fra alle land i verden. Alle partene til avtalen har plikter og rettigheter i den nye klimaavtalen. Alle land skal ha utslippsmål de skal rapportere på, og alle landene skal melde inn sine nasjonale bidrag til gjennomføringen av avtalen til FN. Disse skal oppdateres eller fornyes hvert femte år. EU og Norge har meldt inn betingede forpliktelser på minst 40 pst. reduksjon i klimagassutslipp innen 2030 sammenliknet med 1990.

Det overordna målet med Parisavtalen er å holde den globale temperaturøkningen på godt under 2 grader celsius sammenliknet med førindustrielt nivå, og søke å avgrense temperaturøkningen til 1,5 grader. De nasjonalt fastsatte bidragene som ligger til grunn for Parisavtalen vil kunne innebære et globalt utslippsnivå på rundt 55 mrd. tonn CO₂-ekvivalentar årlig i 2030, mens utviklingsbanen i tråd med togradersmålet peker mot et nivå på utslippene på om lag 40 mrd. tonn i 2030. Det er med andre ord behov for ei betydelig styrking av innsatsen.

Link til Parisavtalen:

http://unfccc.int/files/essential_background/convention/application/pdf/english_paris_agreement.pdf

FNs bærekraftsmål

I september i 2015 ble FNs universelle bærekraftsmål vedtatt av FNs generalforsamling. FNs bærekraftsmål består av 17 mål og 169 delmål. Målene skal fungere som en felles global retning for stater, næringsliv og sivilsamfunn fram mot 2030.

Følgende bærekraftsmål berører energi- og klimapolitikken:

- Mål 2: Utrydde sult, oppnå matsikkerhet og bedre ernæring, og fremme bærekraftig landbruk
- Mål 6: Sikre bærekraftig vannforvaltning og tilgang til vann og gode sanitærforhold for alle
- Mål 7: Sikre tilgang til pålitelig, bærekraftig og moderne energi til en overkommelig pris for alle
- Mål 8: Fremme varig, inkluderende og bærekraftig økonomisk vekst, full sysselsetting og anstendig arbeid for alle
- Mål 9: Bygge robust infrastruktur, fremme inkluderende og bærekraftig industrialisering og bidra til innovasjon
- Mål 11: Gjøre byer og bosettinger inkluderende, trygge, motstandsdyktige og bærekraftige
- Mål 12: Sikre bærekraftige forbruks- og produksjonsmønstre
- Mål 13: Handle umiddelbart for å bekjempe klimaendringene og konsekvensene av dem
- Mål 14: Bevare og bruke hav og marine ressurser på en måte som fremmer bærekraftig utvikling
- Mål 15: Beskytte, gjenopprette og fremme bærekraftig bruk av økosystemer, sikre bærekraftig skogforvaltning, bekjempe ørkenspredning, stanse og reversere landforringelse samt stanse tap av arts mangfold



Link til FNs bærekraftsmål: <http://www.fn.no/Tema/FNs-baerekraftsmaal>

EU's klima- og energirammeverk for 2020-2030

Store deler av EU's miljø- og klimapolitikk blir allerede innlemmet i norsk lovgivning gjennom EØS-avtalen. Siden Norge og EU deler felles regelverk og har de samme forpliktelsene under Paris-avtalen, vedtok Stortinget i 2015 at Norge skal gå i dialog med EU om en avtale om felles oppfyllelse av klimamålene for 2030. Forhandlingene med EU forventes å være ferdig i 2018. Stortinget og regjeringen ønsker en frivillig avtale (bl.a. for å verne om norsk landbruk), og ikke som et vedlegg til EØS-avtalen som EU-kommisjonen først foreslo.

I juli 2016 la EU-kommisjonen frem et utkast til et klima- og energirammeverk for 2020-2030. Det består av tre pilarer med hvert sitt regelverk:

1. *Det europeiske kvotesystemet*: Utslippene i kvotepliktig sektor skal kuttes med 43 prosent fra 2005 til 2030. Kvotesystemet dekker klimagassutslippene fra luftfart, store industribedrifter, kull- og gasskraftverk og petroleumsvirksomhet. Gjennom EØS-avtalen har Norge deltatt i kvotesystemet siden 2008, og kvotesystemet dekker om lag halvparten av de norske klimagassutslippene. I juli 2016 la Europakommisjonen frem forslag til reform av kvotesystemet som skal gjøre det mer effektivt og redusere antallet utslippkvoter i markedet. Les reformforslag her: [http://europa.eu/rapid/press-release MEMO-14-39_en.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-39_en.htm)
2. *Innsatsfordelingsforordning for ikke-kvotepliktig sektor*: Disse utslippene skal kuttes med 30 prosent fra 2005 til 2030. Forordningen fordeler innsatsen mellom landene i EU ved at det fastsettes nasjonale mål for utslippskutt. Målene fordeles ut fra landenes BNP per innbygger, samtidig som det tar hensyn til kostnadseffektivitet. EU's foreslår at Norge skal kutte utslipp i ikke-kvotepliktig sektor med 40 % fra 2005 til 2030.
3. *Bokføring av utslipp og opptak i skog og andre landareal*: EU-landene er forpliktet til å sikre at utslippene av klimagasser fra skog og annen arealbruk ikke er større enn opptaket.

I tillegg legger EU opp til at noen av kuttene kan gjennomføres ved kjøp av klimakvoter eller gjennomføring av klimatiltak i EU-land.

Link til EU-kommisjonens utkast til et klima- og energirammeverk for 2020-2030: https://ec.europa.eu/clima/policies/effort/proposal_en

EUs handlingsplan for sirkulær økonomi

I desember 2015 la Europakommisjonen frem en pakke for sirkulær økonomi som inkluderer en handlingsplan med 54 tiltak, samt konkrete endringsforslag til EUs avfallsregelverk. De største endringene er foreslått i rammedirektivet om avfall, emballasjedirektivet og deponidirektivet. Disse forslagene vil diskuteres videre i EU før endelig regelverk vedtas i løpet av 2017. Forslagene til endringer i avfallsregelverket skal blant annet bidra til bedre design av produkter, reduserte avfallsmengder, redusert forsøpling, økt ombruk og materialgjenvinning og redusert deponering. Kommisjonen fremmer bl.a. følgende forslag til endringer:

- Nye mål for materialgjenvinning;
 - Husholdningsavfall og lignende: 60 % innen 2025 og 65 % innen 2030
 - Alt emballasjeavfall: 65 % innen 2025 og 75 % innen 2030
 - Plastemballasje: 55 % innen 2025
 - Treemballasje: 60 % innen 2025 og 75 % innen 2030
 - Jernholdig metallemballasje: 75 % innen 2025 og 85 % innen 2030
 - Aluminiumsemballasje: 75 % innen 2025 og 85 % innen 2030
 - Glassemballasje: 75 % innen 2025 og 85 % innen 2030
 - Papir, kartong og bølgepapp: 75 % innen 2025 og 85 % innen 2030
- Mengden husholdningsavfall og lignende avfall som deponeres skal innen 1. januar 2030 maksimalt utgjøre 10 % av generert mengde husholdningsavfall og lignende avfall.
- Revidert gjødselordning for å legge til rette for organisk og avfallsbasert gjødsel i det indre marked, og derved stimulere markedet, kommer tidlig i 2016;
- Tiltak knyttet til gjenbruk av vann, blant annet regelverksforslag om minimumskrav om gjenbrukt vann til vanning og tilføring av grunnvann kommer i 2017;
- EU-regelverk relatert til avfall og mat skal tydeliggjøres for å tilrettelegge for matdonasjon og gjenbruk av mat og biprodukter fra matkjeden til forproduksjon. Bruk av datomerking skal vurderes, særlig «best før»-merkingen.

Linker:

EUs handlingsplan for sirkulær økonomi: http://ec.europa.eu/environment/circular-economy/index_en.htm

Regjeringens innspill til EUs satsing på sirkulær økonomi:

<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/regjeringens-innspill-til-eus-satsing-pa-sirkular-okonomi/id2435707/>

Fornybardirektivet

Europaparlaments- og rådsdirektiv 2009/28/EF av 23. april 2009 (fornybardirektivet) har som mål å etablere et felles rammeverk for å fremme fornybare energikilder, og ble innlemmet i EØS-avtalen 19. desember 2011. Direktivet omfatter både elektrisitet, oppvarming/avkjøling og transport.

Hver medlemsstat skal bidra til å oppfylle sine mål for andel fornybar energi i forbruket innen 2020, slik at det bidrar til det overordnede EU-målet om en 20 prosentandel i 2020. Andelen energi fra fornybare kilder skal for Norges del i 2020 utgjøre 67,5 prosent av brutto sluttforbruk av energi.

Fornybardirektivets artikkel 4 pålegger hvert land å utarbeide en handlingsplan for hvordan de skal nå sine nasjonale målsettinger. Den norske handlingsplanen for fornybar energi ble oversendt ESA i slutten av juni 2012. Handlingsplanen trekker opp hvordan Norge kan nå en samlet fornybarandel på 67,5 prosent innen 2020 og en fornybarandel i transportsektoren på 10 prosent innen 2020.

Det norske målet på 67,5 prosent i 2020 nås med eksisterende virkemiddelbruk og den politikk regjeringen har trukket opp gjennom fremlegg for Stortinget i klimameldingen (Meld. St. 21 (2011–2012)). Elsertifikatene er det viktigste enkelttiltaket for å nå målet.

Europakommisjonen la den 30.11.2016 fram forslag til et revidert direktiv for å fremme bruken av fornybar energi. Forslaget endrer og opphever med virkning fra 1. januar 2021 nåværende

fornybardirektiv (2009/28/EF) som ble vedtatt i EU desember 2008 og innlemmet i EØS- avtalen den 19.12.2011.

Det reviderte direktivet er en oppfølging av det europeiske råds vedtak av oktober 2014 om et 2030 energi- og klimarammeverk. Dette rammeverket fastsetter et bindende mål om minst 27 prosent fornybarandel i forbruket for EU samlet innen 2030. Kommisjonens forslag til revidert fornybardirektiv fastsetter prinsipper som skal sørge for at medlemslandene kollektivt kan nå 2030 målene for fornybar energi på en kostnadseffektiv måte, med særlig oppmerksomhet rettet mot å øke andelen fornybar energi i elektrisitetsproduksjonen, i sektoren for oppvarming og avkjøling og i transportsektoren.

Linker:

Fornybardirektiv (2009/28/EF): <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32009L0028>

EØS-notat om direktivet: <https://www.regjeringen.no/no/sub/eos-notatbasen/notatene/2008/apr/fornybardirektiv-2/id2432192/>

Revidert direktiv fra 2021: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52016PC0767R%2801%29>

EØS-notat om revidert forslag: <https://www.regjeringen.no/no/sub/eos-notatbasen/notatene/2017/mars/revidert-fornybardirektiv/id2542890/>

Bygningsenergidirektivet

Bygningsenergidirektivet inneholder bestemmelser om energikrav til bygninger og krav om å ha en energimerkeordning for bygninger. EUs første bygningsdirektiv (2002/91/EU) trådte i kraft i EU i 2002 og er senere blitt revidert i 2010. Det første direktivet er innlemmet i norsk rett som en del av EØS-avtalen.

Direktivet definerer et felles rammeverk for beregning av bygningers energiforbruk, og krever at det fastsettes nasjonale energikrav for nye og renoverte bygg. Direktivet har bestemmelser om energiattester for nye og eksisterende bygninger og inspeksjoner av større klima- og fyringsanlegg. Direktivets krav til energimerking av bygninger er gjennomført ved energimerkeforskriften av 18. desember 2009 nr. 1665. Fra 1. juli 2010 ble det obligatorisk i Norge med energimerking av bygninger ved salg, utleie og oppføring. Yrkesbygninger over 1000 m² skal ha en energiattest som er synlig for bygningens brukere.

Norge har foreløpig ikke innlemmet det gjeldende direktivet (EPDB II) fra 2010 i EØS-avtalen. Det arbeides med utkast til EØS-vedtak. EU-kommisjonen foreslo i november 2016 et revidert bygningsenergidirektiv (EPBD III). Forslaget er til behandling hos Rådet/EU-parlamentet.

Forslag til revidert direktiv er ikke vesentlig endret, men er nå samordnet med

Energieffektiviseringsdirektivet og bygger i sterkere grad opp om 2030-målene. Direktivets hovedmål er å legge til rette for å nå målene om effektivisering av energibruk og reduserte utslipp fra bygninger.

Nye sentrale elementer:

- Kommisjonen sier at de i 2017 vil komme med en ramme for helhetlig vurdering av bygningers «miljøytelse», inkludert indirekte effekter fra materialbruk med mer. Dette blir en del av EUs politikk for sirkulær økonomi.
- Det stilles krav om en langsiktig strategi for renovering av bygninger, og denne skal inneholde milepæler mot en karbonfri bygningsmasse i 2050.
- Kravet til at alle nye bygg skal være nær nullenergi-bygninger innen 2020 fra EPBD II er uendret.
- Nye yrkesbygg skal innen 1.1.2025 ha ladepunkt for elbiler (ett punkt for hver tiende bil).

Linker:

EØS-notat om Bygningsenergidirektivet (2002/91/EF): <https://www.regjeringen.no/no/sub/eos-notatbasen/notatene/2005/nov/bygningsdirektivet/id2430395/>

EØS-notat om revidert direktiv (EPBD III): <https://www.regjeringen.no/no/sub/eos-notatbasen/notatene/2016/des/revisjon-av-direktiv-om-bygningers-energiytelse/id2540198/>

Forslag til revidert direktiv (EPBD III):

http://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/1_en_act_part1_v10.pdf

Rammedirektivet for avfall

EUs rammedirektiv for avfall ble vedtatt i desember 2008. Direktivet inneholder overordnede prinsipper og regler for avfallshåndtering.

Overordnede mål;

- Avfallshierarkiet skal ligge til grunn for avfallspolitikken.
- Innen 2020 skal mengden av deponert biologisk nedbrytbart kommunalt avfall være redusert til 35 vekt % av den totale mengde biologisk nedbrytbart kommunalt avfall produsert i 1995.
- Ressursene i avfallet skal utnyttes best mulig gjennom materialgjenvinning og energiutnyttelse. Mål for materialgjenvinning innen 2020:
 - 50 % av papir-, metall-, plast-, glassavfall og ev. andre avfallstyper i husholdningsavfall og lignende avfall (heretter omtalt som mål for forberedelse til ombruk og materialgjenvinning av husholdningsavfall og lignende avfall).
 - 70 % av bygg- og anleggsavfall.

Linker:

EUs rammedirektiv om avfall (2008/98/EC), <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:312:0003:0030:en:PDF>.

Uoffisiell norsk oversettelse;

<http://www.miljodirektoratet.no/Global/dokumenter/horinger/Regelverk/Rammedirektivet%20om%20avfall%20-%20uoffisiell%20oversettelse2.pdf?epslanguage=no>

EØS-notat om rammedirektivet for avfall: <https://www.regjeringen.no/no/sub/eos-notatbasen/notatene/2006/apr/rammedirektivet-for-avfall/id2432014/>

2. Nasjonale mål og føringer

Overordnede mål i norsk klimapolitikk

Følgende grunnleggende prinsipper ligger til grunn for norsk klimapolitikk;

- Prinsippet om at forurenser betaler
- Føre var-prinsippet
- Prinsippet om bærekraftighet (sosialt, miljømessig og økonomisk)
- Prinsippet om felles innsats
- Klima- og miljøpolitikken skal være kunnskapsbasert.
- Generelle virkemidler skal være sentrale. Muligheten til å bruke andre virkemidler i tillegg til kvoter og avgifter.

Den norske klimapolitikken er innrettet mot følgende overordnede mål:

- *Norge skal fram til 2020 kutte utslippene av klimagasser tilsvarende 30 % av Norges utslipp i 1990. Kuttene gjøres nasjonalt og internasjonalt. De innenlandske utslippene ikke skal overstige 45–47 millioner tonn CO₂-ekvivalenter i 2020.*
- *Norge skal kutte 40 % av sine klimagassutslipp innen 2030 sammenlignet med 1990. Utslippene innenlands i Norge skal reduseres med 15-17 millioner tonn CO₂ innen 2030 når karbonbinding i skog er medregnet.*
- *Norge skal være klimanøytralt senest i 2030.*
- *Norge skal bli et lavutslippssamfunn i 2050.*

De nasjonale målene for klima er forankret gjennom Klimaforliket (Innst. 390 S (2011–2012) til Meld. St. 21 (2011–2012)) og i stortingsmelding om ny utslippsforpliktning for 2030 (Innst. 211 S (2014–2015) til Meld. St. 13 (2014–2015)), energipolitikken mot 2030 (Innst. 401 S (2015–2016) til Meld. St. 25 (2015–2016)), samtykke til ratifikasjonen av Parisavtalen (Innst. 407 S (2015–2016) til Prop. 115 S (2015–2016)) og Lov om klimamål (klimaloven) (Prop. 77 L (2016–2017), Innst. 329 L (2016–2017), Lovvedtak 95 (2016–2017)).

Klimaforliket fra 2012 ble inngått i forbindelse med Stortingets behandling av Meld.St. 21 (2011–2012) Norsk Klimapolitikk. Forliket bygget også på klimaforliket fra 2008, som ble inngått i forbindelse med behandlingen av St.meld. nr. 24 (2006–2007) Norsk klimapolitikk fra 2007.

I tillegg til de overordnede målene om utslippsreduksjoner er det gjennom klimaforliket enighet om en rekke tiltak som skal gjennomføres i Norge. Dette gjelder blant annet:

- Gjennomføre en klima- og teknologisatsing finansiert gjennom avkastningen fra et nytt fond for klima, fornybar energi og energiomlegging.
- Utfasing av fyring med fossil olje.
- Skjerpede energikrav i byggsektoren.
- Fortsette å trappe opp klimaforskningen.
- Opprettholde eller øke karbonlageret i skogen.
- Bidra til utvikling av biogass i Norge.
- Veksten i persontransporten i storbyområdene skal tas med kollektivtransport, sykkel og gange.
- Bilavgiftene skal brukes til å få en mer miljø- og klimavennlig bilpark.
- Styrke jernbanens rolle i transportsystemet.

I Meld. St. 13 (2014–2015) oppgir regjeringens fem prioriterte innsatsområder i klimapolitikken;

- 1) Reduserte utslipp i transportsektoren
- 2) Utvikling av lavutslippsteknologi i industrien og ren produksjonsteknologi
- 3) CO₂-håndtering
- 4) Styrke Norges rolle som leverandør av fornybar energi
- 5) Miljøvennlig skipsfart

Fra 1.januar 2018 trådte Lov om klimamål (klimaloven) i kraft. Loven har som formål å fremme gjennomføring av Norges klimamål som ledd i omstilling til et lavutslippssamfunn i 2050. Loven innebærer at vedtatte klimamål for 2030 og 2050 er lovfestet.

Linker:

Meld. St. 13 (2014–2015),

<https://www.regjeringen.no/contentassets/07eab77cc38f4085abb594a87aa19f10/no/pdfs/stm201420150013000dddpdfs.pdf>

Klimaforliket, <https://www.regjeringen.no/no/tema/klima-og-miljo/klima/innsiktsartikler-klima/klimaforliket/id2076645/>

Forslag til klimalov, Prop. 77 L (2016–2017): <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-77-l-20162017/id2546463/>

Statlig planretningslinje for klima- og energiplanlegging i kommunene

Statlig planretningslinje for klima- og energiplanlegging i kommunene skal sikre at kommunene og fylkeskommunene går foran i arbeidet og bruker et bredt spekter av sine roller og virkemidler i arbeidet med å redusere klimagassutslipp. Planretningslinjen skal legges til grunn ved enkeltvedtak og i planverk.

Denne pålegger at kommunene i sin kommuneplan eller i egen kommunedelsplan innarbeider tiltak og virkemidler for å redusere utslipp av klimagasser og sikre mer effektiv energibruk og miljøvennlig energiomlegging. Planen som behandler klima- og energispørsmål skal følges

opp i en handlingsdel og legges til grunn og gi føringer for kommunens mer detaljerte planlegging, og myndighets- og virksomhetsutøvelse. Den skal revideres minst hvert fjerde år.

Planen bør inneholde:

- a. Informasjon om klimagassutslipp i kommunen fordelt på kilder/sektorer. Alle kilder som innebærer direkte utslipp av klimagasser innenfor kommunens grenser, bør inkluderes.
- b. Informasjon om energisystem, energiforsyning og forbruk av energi innen kommunens grenser, herunder tilgang på miljøvennlige energiresurser.
- c. Fremskrivning av utslippene i kommunen om det ikke gjennomføres nye tiltak, forventet etterspørsel etter energi og forventet ny energiproduksjon. Fremskrivningsperioden bør være minst ti år.
- d. Ambisiøse mål for utslippsreduksjoner.
- e. Ambisiøse mål for mer effektiv energibruk og miljøvennlig energiomlegging i kommunal bygningsmasse og i kommunen for øvrig.
- f. Tiltak og virkemidler for reduksjon av klimagassutslipp, mer effektiv energibruk og miljøvennlig energiomlegging. Tiltakene/virkemidlene bør i størst mulig grad være koplet til oppnåelse av de målene som er satt av kommunen.
- g. Utredning av virkemidler som tenkes benyttet for å nå målsettingene.
- h. Handlingsprogram med en tydelig ansvarsfordeling for oppfølging av klima- og energiplanene.

Forslag til nye statlige planretningslinjer for klima- og energiplanlegging og klimatilpasning i kommunene er nå på høring (høringsfrist 1. desember 2017). Retningslinjene for klimatilpasning innarbeides i de eksisterende retningslinjene for klima- og energiplanlegging. Det er kun gjort små justeringer i forhold til klima- og energiplanlegging. Les mer:

<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/klimatilpasning/id2573566/>

Link til planretningslinjer: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/planretningslinje-klima-energi/id575764/>

Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging

For å fremme en bærekraftig utvikling skal regjeringen hvert fjerde år utarbeide nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging. Dette går frem av plan- og bygningsloven § 6-1. De nasjonale forventningene skal legges til grunn for de nye fylkestingenes og kommunestyrenes arbeid med regionale og kommunale planstrategier og planer. De nasjonale forventningene samler mål, oppgaver og interesser som regjeringen forventer at fylkeskommunene og kommunene legger særlig vekt på i planleggingen i årene som kommer.

Regjeringen forventer at;

Bærekraftig areal- og samfunnsutvikling

- Fylkeskommunene og kommunene legger vekt på reduksjon av klimagassutslippene, energiomlegging og energieffektivisering gjennom planlegging og lokalisering av næringsvirksomhet, boliger, infrastruktur og tjenester.
- Fylkeskommunene og kommunene samarbeider om planlegging for verdiskaping, bærekraftig næringsutvikling og innovasjon i partnerskap med næringslivet og regionale og lokale aktører.
- Fylkeskommunene og kommunene sikrer viktige jordbruksområder, og legger til rette for nye og grønne næringer i tilknytning til jordbruk og skogbruk, som grønt reiseliv, mat med lokal identitet og utnyttelse av bioenergi.

Attraktive og klimavennlige by- og tettstedsområder

- Fylkeskommunene og kommunene fastsetter regionalt utbyggingsmønster, senterstruktur og hovedtrekkene i transportsystemet, herunder knutepunkter for kollektivtrafikken. Gjennom planleggingen trekkes langsiktige grenser mellom by- og tettstedsområder og store sammenhengende landbruks-, natur- og friluftsområder. Staten, fylkeskommunene og kommunene legger vedtatte planer til grunn for egne vedtak.

- Den regionale og kommunale planleggingen legger til rette for tilstrekkelig og variert boligbygging, lokalisert ut fra hensynet til samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging.
- Kommunene sikrer høy arealutnyttelse rundt kollektivknutepunkt, tilrettelegger for økt bruk av sykkel og gange i dagliglivet, og sikrer sammenhengende gang- og sykkelforbindelser av høy kvalitet. Potensialet for fortetting og transformasjon utnyttes før nye utbyggingsområder tas i bruk.
- Kommunene har en aktiv og helhetlig sentrumspolitikk for å skape et godt og levende bymiljø. Kommunene tilrettelegger for etablering av boliger, arbeidsplasser, handel, service og sosiale møteplasser i sentrum.

Link til nasjonale forventninger:

https://www.regjeringen.no/contentassets/2f826bdf1ef342d5a917699e8432ca11/nasjonale_forventninger_bm_ny.pdf

Statlige planretningslinjer for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging

Retningslinjene skal legges til grunn ved statlig, regional og kommunal planlegging etter plan- og bygningsloven og ved enkeltvedtak som statlige, regionale og kommunale organer treffer etter plan- og bygningsloven eller annen lovgivning.

Et av målene er at planlegging av arealbruk og transportsystem skal bidra til å utvikle bærekraftige byer og tettsteder. Det legges vekt på at utbyggingsmønster og transportsystem bør fremme utvikling av kompakte byer og tettsteder, redusere transportbehovet og legge til rette for klima- og miljøvennlige transportformer.

Det påpekes at kommuner, fylkeskommuner og statlige myndigheter må samarbeide om planleggingen for å sikre *samordning av utbyggingsmønster og transportsystem*.

Link til planretningslinjer: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/Statlige-planretningslinjer-for-samordnet-bolig--areal--og-transportplanlegging/id2001539/>

Nasjonal transportplan 2018–2029

Nasjonal Transportplan gir informasjon om tiltak og virkemidler for å redusere klimagassutslipp innen transportsektoren.

Det overordnede og langsiktige målet i transportpolitikken er; *et transportsystem som er sikkert, fremmer verdiskaping og bidrar til omstilling til lavutslippssamfunnet*.

I kapittel 11 «Klima og miljø» listes opp alle regjeringens mål for reduksjon av klimagassutslipp i transportsektoren. Følgende mål har relevans for kommunens klima- og energiplan:

- Sørge for at transportsektoren tar en stor nok andel av utslippskuttene til at vi oppfyller Parisavtalen og Norges klimamål i 2030.
- I 2050 skal transporten være tilnærmet utslippsfri/klimanøytral
- Nye personbiler og lette varebiler skal være nullutslippskjøretøy i 2025
- Innen 2030 skal nye tyngre varebiler, 75 pst. Av nye langdistansebusser og 50 pst. av nye lastebiler være nullutslippskjøretøy
- Legge til rette for at det alltid skal lønne seg å velge nullutslipp ved kjøp av bil
- Offentlige etater skal i størst mulig grad benytte biodrivstoff, lav- og nullutslippsteknologi i egne og innleide kjøretøy og fartøy
- Støtte opp under fylkeskommunenes mulighet til å tilby klimavennlige kollektivtilbud
- Utarbeide en handlingsplan for fossilfrie byggeplasser/anleggsplasser innen transportsektoren
- Legge til rette for at en betydelig del av transportveksten tas med sykkel og gange.
- Styrke persontogtilbudet i og rundt de største byområdene og tilrettelegge for økt godstransport på jernbane.

Link til Nasjonal transportplan:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/7c52fd2938ca42209e4286fe86bb28bd/no/pdfs/stm201620170033000dddpdfs.pdf>

Plan- og bygningsloven

Plan- og bygningsloven skal fremme bærekraftig utvikling til beste for den enkelte, samfunnet og framtidige generasjoner, jmfør §1-1.

Kommunen skal ta klimahensyn i all planlegging etter plan- og bygningsloven. Dette gjelder både i planlegging av løsninger for energiforsyning og for areal og transport, jmfør §3-1 bokstav g.

Kommunen skal samarbeide med statlige og regionale organer og organisasjoner, private organisasjoner og institusjoner og allmennheten om klimahensyn i planleggingen. Planene skal fremme helhet ved at sektorer, oppgaver og interesser i et område sees i sammenheng, jmfør §3-2, 2.ledd.

Plan- og bygningsloven krever konsekvensutredninger for planer som forventes å ha betydelig påvirkning på miljø, naturressurser og samfunnet, jmfør §4-2.

Plan- og bygningsloven er viktig når det gjelder effektive energiløsninger i forbindelse med stasjonært energibruk (Ot.prop nr. 45 (2007-2008)), ved å gi kommunen mulighet til å pålegge tilknytningsplikt (men ikke bruksplikt) for boligområder i nærheten av fjernvarmesystemer (§ 66a). Dette kan skje etter at en konsesjon for fjernvarme er gitt etter energiloven. Energiloven pålegger konsesjonsinnehaveren å levere varme til konsumentene som er tilknyttet fjernvarmenettet (§5-4) og krever at prisen ikke skal være høyere enn for strøm (§ 5- 5). Tilknytningsplikten til fjernvarmeanlegg fastsettes ved kommunal vedtekt. Plikten retter seg i utgangspunktet mot nybygg og kan også gjøres gjeldende ved hovedombygging hvor hele varmeanlegget omfattes. Tilknytningsplikten kan ikke kreves for eksisterende bebyggelse.

Kommunene har noen virkemidler i parkeringspolitikken. Mange kommuner har vedtekter som angir minimumskrav til antall parkeringsplasser ved nybygging, bruksendring og ombygging. Vedtektene kan imidlertid også inneholde maksimumsnormer for antall parkeringsplasser. Det har vært økende forståelse for at det kan være behov for å bruke parkeringsvedtektene til å begrense antallet parkeringsplasser. Parkeringsvedtekter er ikke til hinder for at kommunene i konkrete tilfeller fastsetter strengere eller mer liberale krav til parkeringsdekning gjennom reguleringsbestemmelser etter plan- og bygningsloven.

Link til plan- og bygningsloven: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71>

Byggteknisk forskrift (TEK17)

Forskrift om tekniske krav til byggverk trekker opp grensen for det minimum av egenskaper et byggverk må ha for å kunne oppføres lovlig i Norge.

Reglene i forskriftens kapittel 9 omfatter bestemmelser om helse- og miljøfarlige stoffer i byggprodukter, grunnforurensing, naturmangfold, håndtering av bygg- og anleggsavfall og partikkelutslipp fra vedovner. Reglene i forskriftens kapittel 14 skal bidra til at bygninger som oppføres eller oppgraderes, har lavt energibehov og miljøvennlig energiforsyning.

De nye energireglene har viktige endringer for kravene til energiforsyning¹:

- Det er ikke tillatt å installere varmeløsninger for fossilt brensel.

¹ Utregninger viser at de nye kravene kan gi en energieffektivisering på rundt 1 TWh hvert år når kraven får full virkning.

- Bygninger med over 1000 m² oppvarmet BRA skal ha ”energifleksible” varmesystemer (som dekker minimum 60 % av normert netto varmebehov) og tilrettelegges for bruk av lavtemperatur varmeløsninger.
- De nye energireglene er definert som passivhusnivå. Nettoenergibehov ligger midt i mellom dagens regelverk og passivhusstandardene. Det er varslet at energikravene for nye bygg skal skjerpes til nesten nullenergi-nivå i 2020.

Link til TEK17: <https://dibk.no/byggereglene/byggteknisk-forskrift-tek17/>

Stortingsmelding 28 (2011–2012) – Gode bygg for eit betre samfunn

Dette er den første meldinga om bygningspolitikk som er lagt fram for Stortinget.

Visjon	
Gode bygg for eit betre samfunn	
<i>(Bygg og byggkvalitetar)</i>	<i>(Prosessar for gode bygg)</i>
Hovudmål	Hovudmål
Godt utforma, sikre, energieffektive og sunne bygg	Betre og meir effektive byggjeprossessar
Delmål	
<ul style="list-style-type: none"> • Tidsriktig arkitektur og god byggjeskikk skal medverke til attraktive stader • Sikre bygg skal møte klimaendringane • Bygg skal ha tilfredsstillande inneklimate, og ein skal unngå bruk av helse- og miljøfarlege stoff • Prosentdelen av tilgjengelege og universelt utforma bygg skal aukast innan 2025 • Energibruken i bygg skal reduserast monaleg innan 2020 	<ul style="list-style-type: none"> • Regelverk og byggjesaksprosessar skal vere enkle, føreseielege og brukarvenlege • Gode bygg føreset aktørar med riktig kompetanse • Smartare bruk av IKT skal gje meir kostnadseffektive byggjeprossessar og auka produktivitet • Tilsyn og kontroll skal motivere til auka seriositet i næringa og færre byggfeil

Kapittel 5 handler om energibruk i bygg og om virkemiddel for å få byggene mer energieffektive.

Bygningens energieffektivitet:

- Strengere energirammer gjelder for alle bygningskategorier (4-25 % lavere energibehov)
- Det er fortsatt rom for fleksibilitet
- Minimumskravene er skjerpet for vinduer/dører og tetthet
- Boliger kan også benytte tiltaksmetode som tidligere, men det er krav om bedre vinduer/dører, tetthet, gulvisolasjon, varmegjenvinning og SFP (spesifikk vifteeffekt/spesifikk fan power).
- De nye kravene tillater større vindusarealer og romsligere kuldebroverdier. Det er fortsatt mulig å kompensere dårligere kvaliteter på noen områder hvis andre områder er tilsvarende bedre.
- Boligblokker med sentralvarme og yrkesbygg må ha energimålere.
- Yrkesbygg må i tillegg utarbeide et reelt energibudsjett.
- Beregninger skal gjøres i samsvar med norsk standard NS 30301:2014

Bygningens energiforsyning:

- Det er ikke tillatt å installere oljekjel/parafinbrenner/gassbrenner eller lignende som benytter fossilt brensel. Biobrensel er fortsatt tillatt.

- Bygg over 1000 kvm må bygges med energifleksibelt varmesystem med lavtemperatur varmeløsning. I praksis vil dette ofte være vannbåren varme
- Småhus som for eksempel eneboliger, rekkehus, må ha skorstein. Det er ikke krav om vedovn eller lignende. Skorsteinskravet gjelder ikke hvis boligen har vannbåren varme eller er et passivhus.
- Det er ikke lenger krav til at bygninger må tilrettelegges for fjernvarme.
- De som produserer strøm på eiendommen kan få noe høyere energiramme.

Link til stortingsmelding:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/608854f3f82b4b4e90d500244ff1d186/nno/pdfs/stm201120120028000dddpdfs.pdf>

Bygg21-strategien «Sammen bygger vi framtiden. En strategi for en konkurransedyktig bygg- og eiendomsnæring»

Samarbeidsprogrammet Bygg21 ble etablert gjennom Stortingsmelding 28 (2011-2012): *Gode bygg for eit betre samfunn*. Formålet med strategien er å heve næringens kompetanse, bedre næringens innovasjonsevne, og bedre dens evne til å formidle kunnskap og erfaringer.

Det er utredet sju felles hovedmål for de tre formålene:

- Seriositet i alle ledd.
- Riktig kompetanse i alle ledd.
- Økt produktivitet.
- Gjennomgående bruk av IKT.
- Konkurranserefremmende innovasjonspolitik.
- Bærekraftige bygg.
- Framtidsrettede bygg, byer og regioner.

Om bærekraftige bygg sier strategien at det må stimuleres til en grønn og livsløpsbasert verdiskaping. Viktige områder er energieffektivisering, klimagassutslipp, forurensning, materialer og ressursbruk, god klimatilpassning og godt innemiljø.

Link til Bygg21-strategien: <http://www.bygg21.no/globalassets/dokumenter/bygg21-strategien.pdf>

Lov om offentlige anskaffelser

Det følger av lov om offentlige anskaffelser §5 første ledd at «Statlige, fylkeskommunale og kommunale myndigheter og offentligrettslige organer skal innrette sin anskaffelsespraksis slik at den bidrar til å redusere skadelig miljøpåvirkning, og fremme klimavennlige løsninger der dette er relevant. Dette skal blant annet skje ved at oppdragsgiveren tar hensyn til livssyklus-kostnader². Oppdragsgiveren kan stille egnede krav og kriterier knyttet til ulike trinn i anskaffelsesprosessen, slik at offentlige kontrakter gjennomføres på en måte som fremmer hensyn til miljø, innovasjon, arbeidsforhold og sosiale forhold, forutsatt at kravene og kriteriene har tilknytning til leveransen».³

1. januar 2017 trådte nye regler om offentlige anskaffelser i kraft som gir ytterligere muligheter for å stille krav til klima og miljø. Bestemmelsen stiller overordnede krav til oppdragsgivers samlede anskaffelsespraksis. Dette innebærer at oppdragsgiver må vurdere hvilke anskaffelser som utgjør en

² Definisjon i regelverket som; «Alle faser i hele varens, tjenestens eller BAEs levetid fra anskaffelsen av råvarer eller opparbeiding av ressurser, til avhending, kassering eller opphøret. Dette inkluderer blant annet forskning og utvikling, produksjon, handel, transport, bruk og vedlikehold.»

³ <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2016-06-17-73>

vesentlig miljøbelastning slik at det er relevant å stille miljøkrav, og ha utarbeidet rutiner for hvordan disse anskaffelsene skal følges opp. Dette forutsetter at den enkelte virksomhet utarbeider overordnede rutiner eller retningslinjer om hvordan miljø- og klimahensyn skal ivaretas i deres organisasjon, og at disse retningslinjene reflekteres i de enkelte anskaffelsene.⁴

Stortinget har i et anmodningsvedtak bedt regjeringen innføre krav om minimum 30 % miljøvektning i alle offentlige anbud der miljø brukes som tildelingskriterium. Regjeringen har innlemmet dette kravet i forslag til ny forskriftsbestemmelse om miljø i regelverket for offentlige anskaffelser med høringsfrist i februar 2017⁵; «Oppdragsgivere skal legge vekt på å minimere miljøbelastningen ved sine anskaffelser og kan stille miljøkrav og kriterier i alle trinn av anskaffelsesprosessen der det er relevant og knyttet til leveransen. Der miljø brukes som tildelingskriterium, bør det minimum vektas 30 %».

Link til loven om offentlige anskaffelser: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2016-06-17-73>

Energimeldingen (Meld. St. 25 (2015–2016) - Kraft til endring – energipolitikken mot 2030)

Stortingsmeldingen gir en bred gjennomgang av utviklingstrekk, status og perspektiver for den innenlandske energiforsyningen. Den legger frem en energipolitikk mot 2030, hvor energiforsyning, klimautfordringer og næringsutvikling ses i sammenheng.

Regjeringa har prioritert fire innsatsområder:

- *Styrket forsyningsikkerhet*
Regjeringen vil legge til rette for at markedsløsninger skal bringe frem mer av fleksibiliteten i energisystemet. Regjeringen ønsker et sterkt overføringsnett på alle nivåer, og vil arbeide for bedre koordinering av nett, forbruk og produksjon. Nye teknologiske løsninger og bruk av smarte styringssystemer skal bidra til å styrke forsyningsikkerheten i årene fremover.
- *Lønnsom fornybarproduksjon*
Innsatsen for å utvikle og ta i bruk nye teknologier for fornybar energi skal fortsette og regjeringen ønsker en langsiktig utvikling av lønnsom vindkraft i Norge. Regjeringen innfører tiltak for mer effektiv konsesjonsbehandling og foreslår å fjerne konsesjonssystemet for fjernvarme etter energiloven. Dette vil gi kommunene en viktigere rolle i utviklingen av fjernvarme.
- *Mer effektiv og klimavennlig bruk av energi*
Regjeringen ønsker å dreie oppmerksomheten fra støtte til kjente produksjonsteknologier, over mot innovasjon og utvikling av nye energi- og klimaløsninger. Enova er et sentralt virkemiddel i dette arbeidet. Enovas overordnede mål skal være reduserte klimagassutslipp, styrket forsyningsikkerhet for energi og teknologiutvikling som på lengre sikt også bidrar til reduserte klimagassutslipp. Regjeringen har gitt Enova i oppdrag å bidra til reduserte klimagassutslipp i transportsektoren. Utvikling av ny energi- og klimateknologi i industrien skal fortsatt være et viktig arbeidsområde for Enova. Regjeringen vil fastsette et ambisiøst nasjonalt mål for energieffektivisering med forslag om å *reducere energiintensiteten (energibruk/bruttonasjonalprodukt) med 30 prosent innen 2030*. Som en oppfølging av klimaforliket arbeider regjeringen med utforming av et forslag til *forbud mot fyring med fossil olje i boliger og til grunnlast i øvrige bygg i 2020*. Regjeringen vurderer om forslaget til forbud også bør omfatte spisslast i alle bygg. Regjeringen vil se på virkemidler for å fase ut bruken av fossil olje i fjernvarme i sammenheng med forslaget.
- *Næringsutvikling og verdiskaping gjennom effektiv utnyttelse av lønnsomme fornybarressurser.*

⁴ Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) vil utvikle en veileder om utarbeidelse av strategier og/eller rutiner som skal ivareta kravene i anskaffelsesloven § 5 første ledd.

⁵ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/ny-forskriftsbestemmelse-i-regelverket-om-offentlige-anskaffelser/id252011/>

Regjeringen vil legge til rette for at vi kan utvikle og fortsatt dra nytte av konkurransefortrinnene våre innen foredlingen av de fornybare energiressursene.

Link til Energimeldingen:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/31249efa2ca6425cab08130b35ebb997/no/pdfs/stm201520160025000dddpdfs.pdf>

Energiloven

Lov om produksjon, omforming, overføring, omsetning, fordeling og bruk av energi m.m. av 29. juni 1990 nr. 50 (energiloven) setter rammene for organiseringen av kraftforsyningen i Norge. Energiloven har også regler om konsesjon for fjernvarmeanlegg. Loven skal sikre at produksjon, omforming, overføring, omsetning, fordeling og bruk av energi foregår på en samfunnsmessig rasjonell måte, herunder at det tas hensyn til allmenne og private interesser som blir berørt.

Energilovens § 8-1 pålegger byggeier å «*sørge for at en bygning har gyldig energiattest i tilfeller som nevnt i § 8-2 til § 8-4. Energiattesten skal bestå av dokumentasjon av de faktiske opplysninger utregningen bygger på, et energimerke og en tiltaksliste for energisparetiltak.*»

Link til Energiloven: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1990-06-29-50?q=energiloven>

Elsertifikatloven

Lov om elsertifikater av 24. juni 2011 nr. 39 (elsertifikatloven) har som formål å bidra til økt produksjon av elektrisk energi fra fornybare energikilder. Loven oppretter et norsk marked for elsertifikater som fra 1. januar 2012 ble koblet sammen med det svenske elsertifikatmarkedet. Et elsertifikatmarked er et konstruert marked i den forstand at etterspørselen etter elsertifikater blir skapt på grunnlag av en lovbestemt plikt til å kjøpe elsertifikater. Les nærmere omtale av elsertifikater her: https://www.regjeringen.no/contentassets/fd89d9e2c39a4ac2b9c9a95bf156089a/1108774830_897155_fakta_energi-vannressurser_2015_net.pdf

I Energimeldingen varslet regjeringen om at elsertifikatsystemet videreføres ikke etter 2021.

Link til Elsertifikatloven: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2011-06-24-39>

Energi21-strategien

Energi21 er den nasjonale strategien for forskning, utvikling, demonstrasjon og kommersialisering av ny energiteknologi. Energi21 er etablert av Olje- og energidepartementet. Energi21 er den nasjonale strategien for forskning, utvikling, demonstrasjon og kommersialisering av ny energiteknologi. Strategien prioriterer de seks områdene vannkraft, fleksible energisystemer, solkraft, offshore vindkraft, energieffektivisering og CO₂-håndtering, og anbefaler spesielt å løfte frem vannkraft og fleksible energisystemer.

Link til Energi21-strategien: https://www.energi21.no/prognett-energi21/Om_Energi_21/1253955410637

Forurensingsloven

Forurensingsloven er viktig når det gjelder klimagassutslipp, og kommunene har hjemmel innen avfallssektoren. Loven skal verne miljøet mot forurensning, redusere eksisterende forurensning, redusere mengden av avfall og fremme en bedre behandling av avfall. Lovens bestemmelser er blant annet knyttet til gebyrer til dekning av kostnader forbundet med avfallssektoren, herunder innsamling, transport, mottak, oppbevaring, behandling og etterkontroll. Den fastsetter at kommunene bør ha differensierte gebyrer, der dette kan bidra til avfallsreduksjon og økt gjenvinning (§ 34 andre ledd).

Link til Forurensingsloven: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-03-13-6>

Avfallsstrategi «Fra avfall til ressurs» (2013)

Avfallsstrategien gir en gjennomgang av måloppnåelse, utfordringer og prioriterte tiltak for de nasjonale målene for avfallsforebygging, gjenvinning og farlig avfall. Strategien fyller også funksjon som avfallsplan under EUs rammedirektiv for avfall, og inneholder et program for avfallsforebygging i tråd med rammedirektivet. De viktigste elementene i strategien er mål om lavere vekst i avfallsmengdene enn veksten i økonomien, redusere matavfall, økt gjenvinning av plastavfall og bygg- og anleggsavfall, samt økt innsamling av tekstilavfall og elektronisk avfall.

Sentrale prinsipper i norsk avfallspolitikk:

- Avfallshierarkiet gjengir en prioritert rekkefølge for avfallshåndtering. Avfallshierarkiet har forebygging som høyeste prioritet, deretter tilrettelegging for ombruk, materialgjenvinning, annen gjenvinning inkludert energiutnyttelse og til slutt sluttbehandling.
- Førre var-prinsippet innebærer at der det er vitenskapelig usikkerhet om risiko for alvorlig eller irreversibel skade på helse eller miljø, skal ikke usikkerheten brukes som begrunnelse for å utsette eller unnlate å treffe tiltak.
- Vugge til grav-prinsippet innebærer at et produkt må vurderes ut fra de totale miljøvirkningene i hele livssyklusen, fra utvinning av råstoff til det er håndtert som avfall og enten gjenvunnet til nye produkter, energiutnyttet eller sluttbehandlet.
- Prinsippet om at forurenser skal betale innebærer at den som forårsaker miljøskader skal betale de samfunnsøkonomiske kostnadene ved skaden eller tiltakene som må til for å forhindre skaden.

De foreslåtte målene i EU-direktivene vil påvirke behovet for innføring av ny infrastruktur, tiltak og virkemidler for avfallshåndtering i Norge de kommende årene. Les høringsutkast til vedlegg om infrastruktur til den norske avfallsstrategien (2017):

<http://www.miljodirektoratet.no/no/Horinger/Regelverk/Horing-av-vedlegg-om-infrastruktur-til-den-norske-avfallsstrategien-20173203/>

Link til avfallsstrategien:

https://www.regjeringen.no/contentassets/27128ced39e74b0ba1213a09522de084/t-1531_web.pdf

Intensjonsavtale om reduksjon av matsvinn (2015)

I mai 2015 signerte flere departementer og matbransjen en intensjonsavtale om å hindre matsvinn, og med mål om å inngå en mer forpliktende bransjeavtale i 2017. Intensjonsavtalen legger rammer for arbeidet med å fastsette reduksjonsmål, finne effektive tiltak, identifisere kilder og utvikle indikatorer i hele verdikjeden for mat.

Link til intensjonsavtalen:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/e54f030bda3f488d8a295cd0078c4fcb/matsvinn.pdf>

Nasjonal tverrsektoriell biogasstrategi (2014)

Formålet med regjeringens biogasstrategi er å legge bedre til rette for produksjon og bruk av biogass i Norge, som en del av det pågående, langsiktige arbeidet med å omstille Norge til et lavutslippssamfunn. Samtidig påpekes det at økt produksjon av biogass ikke er et mål i seg selv. Strategien slår fast at en kostnadseffektiv klimapolitikk bør stimulere til at klimatiltak med lavest kostnader iverksettes først.

For å kunne legge til rette for økt satsing på biogass i årene fremover er regjeringen opptatt av å stimulere til teknologiutvikling og reduserte kostnader.

Link til biogasstrategien:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/255fa489d18d46feb3f8237bc5c096f0/t-1545.pdf>

Stortingsmeldinger om landbruk og klima

St.meld.nr. 39 (2008 - 2009) *Klimautfordringene - landbruket en del av løsningen.*

Regjeringen vil:

- bruke arealpolitikken aktivt som et verktøy i arbeidet for å redusere klimagassutslippene, ivareta landbrukets potensial for opptak av klimagasser og sikre at dyrket og dyrkbar mark – en grunnleggende, begrenset ressurs – blir ivaretatt både i kommunenes langsiktige planlegging og arealforvaltning og i samferdselspolitikk og samferdselsprosjekter
- vurdere behovet for et styrket jordvernregelverk med sikte på å sikre at klimahensyn blir ivaretatt
- forsterke den skogpolitiske virkemiddelbruken med sikte på økt opptak av CO₂ gjennom bærekraftig, aktivt skogbruk, planting, planteforedling og enkelte andre skogtiltak
- legge til rette for økt trebruk med sikte på varig binding av karbon og miljøgevinster ved at tre erstatter andre og mer klimabelastende materialer
- prioritere tiltak som har positiv effekt for å motvirke klimaendringene
- gjennomføre utslippsreduksjoner i jordbruket, og presenterer her tiltak med et potensial for reduksjoner på 1,1 million tonn CO₂-ekvivalenter innen 2020 – tiltakene forutsettes gjennomført i samsvar med målene for landbrukspolitikken, slik Stortinget har fastsatt disse
- iverksette tiltak som øker karbonlagringen i jordbruksjord
- legge til rette for at klimarelatert kunnskap fra konvensjonelt og økologisk landbruk bidrar til gode tilpasninger og reduserte klimagassutslipp
- styrke og systematisere kunnskap om den totale miljøbelastningen i matverdikjeden
- arbeide videre for å fremme lokal mat og sesongvarer i samarbeid med produsenter og dagligvarebransjen, med sikte på å redusere matens totale klimabelastning
- bidra til tiltak for et bærekraftig livsløp for matvarer, inkludert et bærekraftig matforbruk, redusert matavfall og mer effektiv bruk av matavfallet
- sikre målet og koordinert virkemiddelbruk for økt utbygging av bioenergi med inntil 14 TWh innen 2020
- stimulere til økt bærekraftig produksjon av bioenergi basert på landbrukets ressurser, særlig gjennom økt uttak av råstoff fra skogbruket og bedre utnytting av biprodukter og avfall fra jordbruket
- stimulere til økt bruk av bioenergi til oppvarming i landbrukssektoren og styrke landbruket sin posisjon som leverandør av biovarme
- legge til rette for økt bærekraftig utbygging av fornybar og klimavennlig elektrisitet fra små kraftverk

Link:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/1e463879f8fd48ca8acc2e6b4bceac52/no/pdfs/stm200820090039000dddpdfs.pdf>

Meld. St.11 (2016-2017) «Endring og utvikling- en fremtidsrettet jordbruksproduksjon»

Regjeringens næringspolitisk melding med en samlet politikk for jordbruket i Norge.

Regjeringen vil:

- I lys av Norges 2030 forpliktelse, arbeide for å redusere jordbrukets utslipp av klimagasser og gradvis legge om jordbrukspolitikken i en mer klimavennlig retning
- Tillegge klimahensyn større vekt i jordbruksoppgjørene
- Etter dialog med næringen, utvikle en plan med konkrete tiltak og virkemidler for reduksjon av klimautslipp fra jordbruket, hvor ambisjonene for utslippsreduksjoner tallfestes. Planen må stå i forhold til våre klimaforpliktelser
- I løpet av våren 2017 komme tilbake med konkrete tiltak for å redusere landbrukets klimautslipp og hvordan landbruket kan kompenseres innenfor sektoren. Arbeidet skal blant annet baseres på rapporten Landbruk og klimaendringer og Grønn skattekommisjon
- Legge til rette for økt produksjon av biogass basert på husdyrgjødsel og avfallsressurser i jordbruket

- Prioritere kunnskapsoppbygging og forskning knyttet til jordbrukets muligheter til å redusere sine utslipp, om potensialet til lagring av karbon i jord og hvordan jordbruket kan tilpasse seg et klima i endring
- Etablere et effektivt system for klimarådgivning på gårdsnivå for å bidra til at kunnskap om klimatiltak blir satt ut i praksis så raskt som mulig.
- Innlemme klimatiltak på gårdsnivå som en del av Kvalitetssystemet i Landbruket (KSL)
- Ved behandling av søknader om investeringsstøtte skal energi, miljø- og klimavennlig teknologi inngå som en del av vurderingene
- Arbeide for å ferdigstille en bransjeavtale med matvarebransjen om reduksjon i matsvinnet.
- Prioritere forskning og utredning som kan bidra til økt kunnskap om klimaeffektene knyttet til dyrking av myr- og torvjord
- Bidra til økt kunnskap om metoder, effekter og kostnader knyttet til å restaurere myr og våtmark

Link:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/37566c89c95f410e9bbec04265a7145f/no/pdfs/stm201620170011000dddpdfs.pdf>

Meld. St. 6 (2016-2017) «Verdier i vekst – konkurransedyktig skog- og trenæring»

Prinsippene for bærekraftig skogbruk, som følger av skogbruksloven og tilhørende forskrift om bærekraftig skogbruk, vil bli videreført. Skogressursene gir grunnlag for økt sysselsetting og verdiskaping som kan gi gode bidrag til bioøkonomien og til omstillingen i norsk økonomi framover.

Regjeringen vil:

- stimulere til at skogressursene blir ivaretatt og videreutviklet gjennom aktiv skogkultur og planteforedling
- følge opp skogtiltakene i klimaforliket for å øke skogens karbonlager og tilgangen på miljøvennlig råstoff og byggematerialer
- utvikle kunnskapen om hvordan trevirke kan erstatte mer utslippsintensive materialer og stimulere til at fornybar bioenergi fra skogen kan erstatte fossile utslipp
- fortsatt stimulere til økt industrialisering av treprodukter gjennom virkemidler i blant annet Innovasjon Norge
- at det offentlige skal være forbilde og motivator for miljøvennlige byggeløsninger
- trappe opp det generelle omsetningskravet og delkravet for avansert biodrivstoff med 0,5 prosent per år fram til 2020, slik at disse blir henholdsvis 8,5 og 3 prosent i 2020
- videreføre satsingen på bioenergi gjennom Bioenergiprogrammet under Landbruks- og matdepartementet og Enova under Olje- og energidepartementet
- fortsatt legge til rette for forskning og innovasjon i skog- og trenæringen, gjennom eksisterende virkemidler og programmer
- legge vekt på teknologi- og produktutvikling som grunnlag for økt konkurranseevne i skog- og trenæringen, samt kunnskap som bidrar til å utnytte skogens betydning i klimasammenheng
- i samarbeid med skog- og trenæringen foreslå en egen ordning for utbedring av flaskehalser som er til hinder for effektiv tømmertransport, og komme tilbake til dette i NTP 2018–2029

Link:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/ddf3f9c3c3644672baa26d5d46daf543/no/pdfs/stm201620170006000dddpdfs.pdf>

Meld. St.31 (2014-2015) «Garden som ressurs – marknaden som mål – Vekst og gründerskap innan landbruksbaserte næringer»

Regjeringen vil;

- Øke tilgangen på lokalmatprodukt for forbrukere
- Videreføre satsingen på bioenergi for å stimulere interessen for varmesalgsløp, og øke bruken av biomasse som energiråstoff.

Link: <https://www.regjeringen.no/contentassets/a01332bd91cd4261a439fc27397c483d/nno/pdfs/stm201420150031000dddpdfs.pdf>

Jordvernstrategien

Regjeringa har utarbeidet en nasjonal jordvernstrategi som Stortinget behandlet desember 2015. I vedtaket fastsatte Stortinget et mål om at den årlige omdisponeringa av dyrka jord må være under 4000 dekar, og bad regjeringa om at målet nås gradvis innen 2020.

Strategien slår fast at regjeringen vil;

- at den årlige omdisponeringen av dyrka jord ikke skal overstige 6 000 dekar.
- klargjøre hvordan landbruksmyndighetene kan medvirke i kommunale og regionale planprosesser for å sikre at jordvern hensyn blir ivaretatt. Regjeringen vil også klargjøre grunnlaget for bruk av innsigelse med jordvern som begrunnelse.
- styrke arbeidet med veiledning om helhetlig planlegging for fortetting, transformasjon og konsentrert utbygging.
- gjennomgå omfanget av, og dagens praksis for spredt utbygging
- gjennomgå hvordan jordvern og andre hensyn ivaretas i konseptvalgutredningsprosessene.
- arbeide videre med å vurdere om kompensasjon av jordbruksområder, bl.a. i form av jordflytting, er et hensiktsmessig verktøy der det er vanskelig å finne alternativer.
- videreføre arbeidet med å øke plankompetansen i kommunene, i samarbeid med KS

Link til jordvernstrategien: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-127-s-20142015/id2413930/sec14#VED4>

Plan for restaurering av våtmark i Norge (2016-2020)

Regjeringa viderefører arbeidet med restaurering av myr og annen våtmark, og utarbeidet i 2016 en plan for dette arbeidet fram mot 2020. Formålet er at planen medvirker til å oppfylle regjeringens målsettinger om reduserte klimagassutslipp, tilpasning til klimaendringene og bedring i økologisk tilstand.

Link til planen: <http://www.miljodirektoratet.no/Documents/publikasjoner/M644/M644.pdf>

Forskrift om gjødselplanlegging

Innenfor landbrukssektoren er forskrift om gjødslingsplanlegging en viktig forskrift for klimaet fordi tilførsel av nitrogen gir utslipp av klimagassen lystgass. Forskriften pålegger at det utarbeides en gjødselplan for hver vekstsesong. Gjødselplanen bestemmer nitrogentilførsel gjennom gjødsling og de utslippene av lystgass gjødslingen fører til. Forskriften har imidlertid kun økonomiske sanksjoner i form av avkorting av tilskudd.

Link til forskrift: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/1999-07-01-791>

Skogbruksloven og Forskrift om bærekraftig skogbruk

Formålet med forskrifta er å fremme et bærekraftig skogbruk som sikrer miljøverdiene i skogen, aktiv forynging og oppbygging av ny skog, og god helsetilstand i skogen, jf. § 1 i skogbrukslova.

Skogeieren skal sørge for tilfredsstillende forynging etter hogst, og se til at det er sammenheng mellom hogstform og metode for forynging, jf. § 6 i skogbrukslova.

Nygrøfting av myr og sumpskog med sikte på skogproduksjon er forbudt.

Link til forskrift: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2006-06-07-593>

Link til Skogbruksloven: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-27-31>

Stortingsmelding 28 (2015-2016) – En fornying av Kunnskapsløftet

I Meld. St. 28 (2015–2016) *Fag Fordypning Forståelse – En fornying av Kunnskapsløftet* er bærekraftig utvikling foreslått som ett av tre tverrfaglige tema som skal prioriteres når læreplanene i Kunnskapsløftet skal fornyes.

Nye læreplaner vil først være klare for elevene høsten 2020. Målet er å styrke utviklingen av elevenes dybdelering og forståelse. Verdigrunnlaget skal løftes fram i læreplanene, og elevene skal jobbe tverrfaglig med demokrati og medborgerskap, bærekraftig utvikling og folkehelse og livsmestring. De

tre tverrfaglige temaene tar utgangspunkt i aktuelle samfunnsutfordringer, og prioriteres som temaer i alle skolefag der det er relevant. Sammenhengene mellom teknologiutvikling, miljøutfordringer og etisk bevissthet står sentralt innen temaet bærekraftig utvikling. Målet er å gjøre elevene i stand til å drøfte og ta reflekterte valg om hva som er nødvendig for en bærekraftig utvikling for alle. Forvaltning av naturmiljøet henger sammen med sosiale og økonomiske forhold, og en bærekraftig utvikling forutsetter derfor at ressursene i samfunnet fordeles og forvaltes på en rettferdig måte. Les mer om de nye læreplanene her: <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/fagfornyelsen/nye-lareplaner---2020/>

Link til stortingsmeldingen:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/e8e1f41732ca4a64b003fca213ae663b/no/pdfs/stm201520160028000dddpdfs.pdf>

Miljøinformasjonsloven

Miljøinformasjonsloven pålegger kommunene å ha tilgjengelig informasjon om miljøtilstand, herunder klimagassutslipp (§ 8). Den gir innbyggere rett til informasjon som kan bidra til vern av miljø og beskyttelse mot helseskade. Det offentlige plikter å svare på henvendelser i løpet 15 dager, og det private snarest mulig.

Link til Miljøinformasjonsloven: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2003-05-09-31>

Stortingsmelding 27 (2016-2017) – Industrien – grønnere, smartere og mer nyskapende

Meldingen presenterer regjeringens politikk for industrien. Globalisering, klimautfordringer, aldrende befolkning og forventet lavere etterspørsel i petroleumsnæringen på sikt kombinert med den teknologiske utviklingen endrer norsk industri. Det tas i bruk nye materialer, og prosesser endres, automatiseres og digitaliseres. Meldingen skisserer hvilke muligheter og utfordringer norsk industri står overfor, og beskriver regjeringens politikk for å møte dette. Temaer i meldingen er omstilling innenfor bærekraftige rammer, betydninger av tilgang på kapital og tilgang på kompetanse og viktigheten av forskning, innovasjon og teknologiutvikling.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-27-20162017/id2546209/>

Strategi for grønn konkurransekraft – Bedre vekst, lavere utslipp (2017)

Regjeringens strategi for grønn konkurransekraft skal bidra til å gi forutsigbare rammer for den grønne omstillingen i Norge. Strategien fastslår syv prinsipper og presenterer politikk for å styrke vår grønne konkurransekraft og omstille Norge til et lavutslippssamfunn.

Link til strategien: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/gronn-konkurransekraft/id2518147/>

Bioøkonomistrategien – Kjente ressurser – uante muligheter (2016)

Strategien skal bidra til økt verdiskaping og nye arbeidsplasser, reduserte klimagassutslipp og mer effektiv og lønnsom utnyttelse av naturressursene.

Regjeringen har pekt ut fire innsatsområder:

- Økt samarbeid på tvers av næringer, sektorer og fagområder
- Utvikle markeder for nye produkter
- Økt gjenvinning og foredling av det som i dag kastes
- Økt produksjon av fornybare biologiske ressurser på en bærekraftig måte

Link til bioøkonomistrategien:

https://www.regjeringen.no/contentassets/32160cf211df4d3c8f3ab794f885d5be/nfd_biokonomi_strategi_uu.pdf

Regjeringens strategi for miljøteknologi – Næringsutvikling og grønn vekst

Strategien har to hovedformål:

- Lege til rette for nasjonal verdiskaping og næringsutvikling.
- Bidra til å nå våre miljømål.

Formålet med en satsing på miljøteknologi er å bidra til utvikling av norske konkurransedyktige foretak. Strategien bygger på en forståelse av at teknologisk utvikling og nyskapende virksomhet innen miljøteknologi er viktig for å nå våre miljømål, og samtidig gi grunnlag for bærekraftig økonomisk utvikling i fremtiden.

Link til strategien: <https://www.regjeringen.no/contentassets/6460d9aad1ca481b8f31df9194e9651f/k-0715.pdf>

Folkehelsemeldingen

Meld. St. 19 (2014-2015) *Folkehelsemeldingen - Mestring og muligheter* omfatter tiltak for at hensyn til befolkningens helse og trivsel skal få større plass i utviklingen av steder, nærmiljø og lokalsamfunn. Det nevnes blant annet at det skal legges til rette for helsefremmende transportløsninger. Som oppfølging av Folkehelsemeldinga vil det bli utarbeidet en tverrdepartemental handlingsplan for kosthold, der også miljø- og bærekraftperspektivet er med.

Link til Folkehelsemeldingen: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-19-2014-2015/id2402807/>

3. Regionale mål og føringer

Regional plan for Hadeland 2015-2021

Planen skal legge til rette for felles ønsket utvikling på Hadeland. Den skal bidra til at regionen blir et sted hvor det er godt å vokse opp, bo og drive næringsvirksomhet.

Regional plan skal legges til grunn for regionale organers virksomhet og for kommunal og statlig planlegging og virksomhet i regionen. Regional planmyndighet kan fastsette regional planbestemmelse for å sikre at det ikke foretas arealbruksendringer i strid med planens retningslinjer for arealbruk.

Regional plan for Hadeland fastholder Gran som regionalt handelssenter. I tillegg defineres Nesbakken og Harestua som regionale tettsteder hvor konsentrert utvikling prioriteres.

Planens kapittel 3 oppgir klima, miljø og energi som ett av fem gjennomgående tema i planen.

Her pekes det på følgende innsatsområder med spesiell betydning for planarbeidet:

- Styrke og synliggjøre Hadelands visjon og posisjon som en region «for den som vil leve i takt med naturens bæreevne».
- God bruk av det offentliges virkemidler for bærekraftig utvikling - offentlige anskaffelser, planlegging etter plan- og bygningsloven, samordnet areal- og transportplanlegging
- Energieffektivisering og energiomlegging i bygg
- Økt bruk av tre som byggemateriale
- Bærekraftig utnyttelse av regionens bioressurser som bidrar til utvikling, innovasjon og lokal verdiskaping
- Holdningsrettede tiltak og kunnskapsformidling til innbyggere, skole, primærnæringen og næringslivsaktører

Noen konsekvenser som følges opp i planens hovedtema:

Arealbruk:

- Kommunene og øvrige offentlige aktører vil redusere CO₂-utslippene ved hjelp av god areal- og transportplanlegging.

Kompetanse:

- De globale klimaendringene er et tema som åpner for bred debatt og krever mye kunnskap. Derfor er det viktig å gi barn og unge handlingskompetanse slik at de kan være med og bidra til å gjøre en forskjell og gjøre gode klimavalg i hverdagen. Kommunene bør legge til rette for arbeid med miljøspørsmål og klimarelaterte problemstillinger i skoler og barnehager, og fylkeskommunen må følge opp dette i de videregående skolene.

Næringsutvikling – arbeidsplasser:

- Miljø og stedsutvikling er viktige tema når man ønsker å legge til rette for næringsutbygging. Kommunene vil stimulere næringslivet på Hadeland til å satse på miljø og klima som konkurransefortrinn.
- Det offentlige må gå foran, skaffe erfaring og skape etterspørsel etter nye produkter og tjenester som er energieffektive og bærekraftige.

Kommunikasjon og transport:

- Biltrafikken vokser, dermed øker også utslippene av CO₂. Denne utviklingen kan stoppes med god areal- og transportplanlegging.
- På transportområdet har fylkeskommunen og kommunene ansvar for klimavennlig mobilitet, og et ansvar som samfunnsutvikler og tilrettelegger for klimavennlig transport.

Link til planen: <https://www.oppland.no/Handlers/fh.ashx?MIId1=390&FilId=964>

Landbruksplanen for Hadeland 2018-2022

Formålet med landbruksplanen er å lage felles mål, strategier og tiltak for en ønsket utvikling av landbruket på Hadeland. Målet er at landbruksnæringa og kommunene på Hadeland skal jobbe sammen mot en felles ønsket utvikling. Planen er ikke juridisk bindende, men vil legge føringer for andre planer som utarbeides i Gran, Lunner og Jevnaker, der landbruket som næring eller landbrukets arealer berøres.

Den overordnede visjonen er at Hadeland i 2030 skal ha et offensivt og variert landbruk med økt produksjon og verdiskaping, et levende og vakkert kulturlandskap og et landbruk på lag med miljøet.

Visjonen følges opp av 8 hovedmål:

- Ivareta landbrukets produksjonsarealer
- Øke matproduksjonen
- Øke verdiskapningen i skogbruket
- Øke satsingen på lokalprodusert mat og opplevelser på Hadeland
- Øke omfanget av landbrukstilknyttet næringsutvikling – Bygdenæring
- Tilrettelegge for en stabil og god utmarks- og viltforvaltning
- Jobbe for økt rekruttering og strategisk omdømmebygging
- Jobbe for et mest mulig miljø- og klimavennlig landbruk

Tiltak og strategier i landbruksplanen som berører klima og energi:

- A4. Stimulere til jordleieforhold som gir minst mulig transport
- B2. Bedre agronomi; drenering, jordpakking
- B2. Ta i bruk nye sorter og ny teknologi (presisjonslandbruk)
- B2. Lokalt salg av produkter
- B3. Øke bruken av beiteressursene
- C2. Samordne økt avvirkning i tråd med anbefalingene i nye skogbruksplaner, samt stimulere til uttak av greiner og topper (GROT) som energivirke.
- C2. Stedstilpasset produksjon i skogbruket blant annet ved: a) Tilpasset treslag til boniteter, b) Bytte treslag på råtemark
- C3. Øke bruken av tre for å øke verdiskapningen fra skogen og binde karbon som klimatiltak.

- Arrangere informasjonsmøter om bruk av tre som byggemateriale både for arkitekter, konsulenter, entreprenører og eiendomsutviklere
- Innarbeide bruk av tre som tildelingskriterium i kommunenes anbudsrunder for bygge- og anleggsarbeid
- Samarbeide med HVS vedr bruk av tre som byggemateriale

D1. Øke mengde og mangfold av lokalmat

D2. Stimulere til økt bruk av lokalmat i kommunale virksomheter, hos lokale serveringssteder og hoteller, på lokale arrangementer og store arbeidsplasser.

H4. Redusere utslipp av klimagasser

- Arrangere kurs i energieffektiv kjøring av landbruksmaskiner
- Gjennomføre mulighetsstudie for biogassanlegg i landbruket
- Gjennomføre energieffektivisering i bygningsmassen

H5. Motvirke klimaendring ved å øke karbonlagring

- Følge opp statlig tiltak for tettere planting
- Følge opp statlig tiltak for gjødsling av skog
- Stimulere til økt grøfting av dyrket mark
- Initiere prosjekt om karbonlagring i jord

H6. Erstatte fossil energi i landbruket med fornybar energi

- Initiere prosjekt solcelleanlegg på låvetak
- Konvertere til fornybart drivstoff med lavere CO2 utslipp, på landbruksmaskiner
- Konvertere fra fossil til fornybar energi til oppvarming av landbruksbygninger

H7. Stimuler til økt satsning på bioenergi

- Stimulere til videre utbygging av eksisterende fjernvarmenett
- Stimulere til flere gårdsvarmeanlegg
- Videreutvikle kompetansemiljøet på Hadeland

H8. Gjennomføre prosjektet «Den dyktige bonden» - den dyktige bonden som tilpasser seg økonomisk optimalt, ved god ressursutnyttelse, er miljøvennlig og den beste klimabonden

Link til planen (høringsutkast): <http://www.gran.kommune.no/Gran-kommune/Planer-og-horinger/Hoeringer/Pagaende-horinger/Landbruksplan-for-Hadeland-2018---2022---horings/>

Regional planstrategi 2016–2020 – Mulighetenes Oppland i ei grønn framtid

Regional planstrategi 2016–2020 ble godkjent av fylkestinget den 15. juni 2016 og er det eneste obligatoriske planverktøyet på regionalt nivå. Planstrategien er utarbeidet av fylkeskommunen (regional planmyndighet) i samarbeid med kommuner, statlige organer, organisasjoner og institusjoner som er berørt.

En grønn framtid og et klimanøytralt samfunn er førende i den regionale planstrategien, og kompetanse, næringsutvikling og samferdsel er prioriterte politikkområder. I den regionale planstrategien er følgende tre langsiktige målsettinger frem mot 2030 lagt til grunn:

- Oppland skal være klimanøytralt innen 2025
- Øke grønn og bærekraftig verdiskaping basert på våre naturgitte fortrinn
- En bærekraftig velferd og lokal trivsel

For å bidra til å nå målsetningene og få en ønsket utvikling skal det lages en regional plan for samferdsel, kompetanse og verdiskaping.

Link til planstrategien: <https://www.oppland.no/Handlers/fh.ashx?Mid1=389&FilId=4126>

Regional plan for klima og energi for Oppland 2013-2024

Regional klima og energiplan for Oppland tydeliggjør fylkeskommunens rolle og handlingsrom, samt konkretisere fylkeskommunale muligheter på de viktigste områder, der

utslippskildene til Oppland er størst: energiproduksjon, energibruk, transport, landbruk, avfall, areal- og transportplanlegging, kunnskapsformidling, holdninger og forbruk
Hovedmål for klimapolitikken i Oppland: Oppland skal bidra til at de nasjonale utslippene av klimagasser blir redusert med 30 % innen 2020 i forhold til nivået i 1990.

Mål 1: Øke andelen med fornybar energi med 700 GWh innen 2024.

Tiltak:

- *Vannkraft:* Oppland fylkeskommune, kommuner og Fylkesmannen i Oppland skal i sine uttalelser til NVE vurdere alle søknader om vannkraftutbygginger i et nytte/kostnads perspektiv, der vurderingskriteriene vil være gitt i lover og forskrifter. Fylket må jobbe aktivt for å påvirke NVE til å følge opp sitt eget mål om økt saksbehandlingskapasitet for småkraftverk.
- *Bioenergi:* Det offentlige må bistå næringsaktører med å utvikle potensialet som ligger i bioenergiressursene i Oppland. Statlige sektormyndigheter, fylkeskommunen og kommunene må bidra med planarbeid, infrastrukturiltak, politisk påvirkning, tilrettelegging for uttak av biomasse og etablering av bioenergianlegg, inkludert småskalaanlegg som gårdsvarmeanlegg og boligfelt.
- *Overføringskapasitet på nettet:* Det må jobbes for at nett- og transformator kapasiteten i Oppland blir dimensjonert til å ta i mot ny produksjon, og den må kunne eksporteres ut av fylket.

Mål 2: Økt energieffektivitet med 20 % innen 2024.

Tiltak:

- *Energieffektivisering i offentlige bygg:* Staten, fylkeskommunen og kommunene skal være forbilder for andre byggeiere ved å ta i bruk metoder som sikrer at energieffektive tiltak iverksettes. Det offentlige skal også drifte sine bygg på en slik måte at energibruken reduseres betydelig og klimagassutslippene holdes lavest mulig.
- *Energieffektivisering i næringsbygg:* Det skal legges til rette for at næringslivet har tilgang til relevant informasjon og veiledning, samt økonomiske støtteordninger som kan utløse energieffektivisering og energiomlegging som ellers ikke ville blitt gjort.
- *Energibruk i boliger og hytter:* Det skal legges til rette for at husholdninger har tilgang til relevant informasjon og veiledning, samt økonomiske støtteordninger som kan utløse energieffektivisering og energiomlegging som ellers ikke ville blitt gjort.

Mål 3: Bidra til å nå det nasjonale målet på 10 % fornybarandel i Norge.

Kollektivtilbud:

- Fylkeskommunen skal gjennom sin bestillerrolle bistå til utforming av busstilbud i byer og distrikter som gir miljøvennlige transportmuligheter.
- I samarbeid med andre fylkeskommuner, kommuner og jernbanefora skal nasjonale myndigheter påvirkes til å realisere planene om dobbeltspor til Lillehammer innen 2030. Oppland må også jobbe for flere terminaler for tømmer og flis, flere sidespor og flere kryssningsspor for økt godstransport på jernbanen. Det skal også gjennomføres planarbeid for ny Gjøvikbane slik at resultatene kan innarbeides ved neste revisjon av NTP.

Vegtransport:

- Det skal arbeides for en sammenhengende ladeinfrastruktur for elbiler i Gudbrandsdalen og Valdres.
- I planarbeid må det tilrettelegges for parkeringsplasser utenfor sentrum og utvikling av gang- og sykkelveger bør prioriteres.

- I tillegg til pris bør bestillere av transporttjenester stille krav om mest mulig miljøvennlig transport.

Mål 4: Utslipp fra landbruket skal reduseres med 10 % innen 2024 i forhold til nivået i 2005.

Jordbruk:

- Rådgivningstjenester og testing av utstyr overfor bøndene må styrkes. Det bør også etableres nettsider med lett tilgjengelig informasjon om vedlikehold og bruk av utstyr.
- Pålegg om nærings- og energiregnskap samt miljøvennlig håndtering av husdyrgjødsel og begrensninger på nydyrking av myr er tiltak som eventuelt kommer av føringer på nasjonalt nivå.
- Biogassanlegg er per i dag lite aktuelt å installere på det enkelte gårdsbruk, men utviklingen vil bli fulgt opp i planperioden.

Skogbruk:

- Vi må se på skogen som energibærer og som bygningsmateriale samt fokusere på optimalt uttak og tilvekst. Det er to forhold som kan bidra til økt anvendelse av biomasse, bedre kompetanseflyt mellom forskning og næring samt gode verktøy for energirådgivning.
- Økt bruk av tre i større byggeprosjekter.

Mål 5: Redusere deponiutslippene med 30 % innen 2024 fra 2010.

- *Utnyttelse av deponigass:* Aktører i Oppland må samarbeide om anvendelse av biogass. Over tid vil nedbrytningen i deponiene avta kraftig og i hvor lang tid anleggene kan produsere biogass må kartlegges.

Mengde, sortering og transport av avfall:

- Kommunene bør i forhandlinger med renovasjonsselskapene be om en vurdering av mulighetene for sortering av avfall fra husholdninger og hytter. Incentivordninger for innsamling av landbruksplast skal gjennomgås.
- Kommunene kan utforme anbudskriterier/ønsker i offentlige anskaffelser mht. mindre emballasje og mulighet for resirkulering av produktet (Aktiv bruk av livssyklusperspektivet – «Industriell økologi»). Næringslivet utfordres til økt materialgjenvinning, spesielt innen bygg og industri. Bruk av engangsprodukter bør reduseres.

Mål 6: Tettere utbyggingsmønster og redusert transportbehov.

- *Effektiv arealutnyttelse:* Fylkeskommunen må legge føringer for effektiv arealutnyttelse i de regionalpolitiske retningslinjene for areal- og ressursbruk (oppstart 2012), og delta aktivt sammen med kommuner, vegvesenet og andre aktører i pågående og fremtidige ATP-prosesser. Arealbruken styres mot biluavhengig lokalisering av funksjoner og fortetting ved knutepunkter for kollektivtrafikken.

Mål 7: Skape holdningsendringer.

- *Formidling av klimabudskap:* Barnehager og skoler skal aktiveres på en positiv måte i klima- og energiarbeid. Utvikle en kommunikasjonsstrategi for klima og energiplanen. Gjennom den vil tiltak og metoder for å nå definerte målgrupper i Oppland defineres og innarbeides i årlige handlingsprogram.

Link til planen: <https://www.oppland.no/Handlers/fh.ashx?MIId=394&FilId=903>

Regional plan for attraktive byer og tettsteder i Oppland

Regional plan for attraktive byer og tettsteder i Oppland ble vedtatt av fylkestinget 15. juni 2016.

Den regionale planen er først og fremst en veiledende plan for kommunene og andre myndigheter som har ansvar innenfor plan- og utbyggingssaker, men, som det står i de Nasjonale forventningene til regional planlegging: Staten, fylkeskommunene og kommunene legger vedtatte planer til grunn for egne vedtak. Planen omfatter også en regional planbestemmelse som har juridisk bindende virkning for kommunene. Denne bestemmelsen omhandler lokalisering av varehandel.

Visjon: Målet for byer og tettsteder i Oppland er å framstå som både attraktive og bærekraftige i et langsiktig perspektiv.

Senterstruktur

Hovedmål: Oppland skal ha en senterstruktur som bidrar til å gjøre fylket mer attraktivt i vid forstand, og som er funksjonell og bærekraftig i forhold til fylkets kommune -og regionstruktur.

Delmål:

- c) Alle deler av fylket skal ha attraktive sentre. Det bør generelt tas sikte på å konsentrere veksten til sentrene som har størst potensial mht. bosetting og næringsutvikling.

I tråd med Regional plan for Hadeland, blir Gran kategorisert som regionalt handelssenter. I tillegg defineres Nesbakken og Harestua som regionale tettsteder hvor konsentrert utvikling prioriteres.

Kompakte og levende sentra

Mål:

- b) Ved etablering og flytting av kontorvirksomheter med mange arbeidsplasser skal disse søkes lokalisert i sentrum eller sentrumsnært, dvs. inntil 500 m fra kollektivknutepunkt.
- c) Sentrum skal være tett utbygd innenfor en kjerne hvor det er gangavstand fra en ende til annen.

Varehandel

Mål:

- c) Innenfor hver region bør det bygges opp et handelstilbud som minimaliserer befolkningens reisebehov for å handle.

Bolig og bokvalitet

Hovedmål: Kommunene tilrettelegger for et attraktivt og bærekraftig boligtilbud for alle livsfaser.

Delmål:

- a. Å få bygd flere boliger innenfor den indre sentrumssonen og innenfor gangavstand til sentrum for å styrke tilbudene der og bidra til et mer levende sentrum, og for å redusere transportbehovet og bidra til en mindre bilbasert hverdag.
- b. Å få realisert flest mulig tilgjengelige leiligheter og annen konsentrert boligbebyggelse i sentrum og sentrumsnært som svarer på den demografiske utviklingen, og som skaper en nødvendig dynamikk i boligmarkedet. Jfr. strategi en: Innlandet universelt utformet 2025.

Bærekraftig transport

Hovedmål: Byer og tettsteder i Oppland skal utvikles med sikte på å redusere transportbehovet og legge til rette for miljøvennlig transport.

Delmål:

- a) By- og tettstedsentre skal være godt tilrettelagt for gående og syklende
- b) Kollektivtransport med knutepunkter skal utvikles som et attraktivt tilbud i prioriterte byområder og mellom by- og tettstedsentre
- c) Infrastruktur og kollektivtransportsystemet i byer og tettsteder skal i størst mulig grad være universelt utformet
- d) Det skal være enkelt å reise til sentrum samtidig som sentrum er skjermet for unødig biltrafikk
- e) Sentrumsområder skal ha god framkommelighet for nødvendig varetransport
- f) Korttidsparkering for kunder til sentrum skal prioriteres i sentrum. Langtidsparkering / arbeidsplassparkering legges noe unna sentrum.

Link til planen: <https://www.oppland.no/Handlers/fh.ashx?MIId=108&FilId=3828>

Biøkonomistrategi for Innlandet 2017 – 2024

Biøkonomistrategien er utarbeidet i samarbeid mellom fylkeskommunene og Fylkesmannen i Hedmark og Oppland, og er et strategidokument som eies av alle fire aktørene.

Biøkonomistrategien krever samordning så vel mellom offentlige aktører som mellom det offentlige, næringsliv og kunnskaps- og kompetanseinstitusjoner.

Visjon: Innlandet – et ledende kraftsentrum for bærekraftig bioøkonomi i Norge

Visjonen følges opp av fem mål som skal sikre at Innlandet blir en ledende aktør i bioøkonomien, og gi vesentlige bidrag til bærekraftig vekst og utvikling, regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Hver av de fem målene følges opp med strategier som forutsetter samhandling mellom offentlige aktører, og mellom offentlige og private aktører.

Målene med tilhørende strategier (S) er:

- 1) Kunnskap og kompetanse: Innlandet skal ha tilgang på nødvendig kunnskap og kompetanse for å videreutvikle bioøkonomien regionalt.
 - S1 Styrke og utvikle sterke kompetansemiljøer innen bioøkonomi i alle deler av Innlandet
 - S2 Initiere og øke forsknings-, utviklings- og innovasjonsprosjekter/-programmer (tverrfaglig/tverrsektoriell/internasjonalt)
 - S3 Sikre relevant og attraktiv kompetanse
- 2) Marked og konkurransekraft: Innlandet skal ha attraktive etablerer- og utviklingsmiljø for biobasert verdiskaping.
 - S4 Tilrettelegge for effektiv etablering av biobasert næringsliv
 - S5 Arbeide for å tiltrekke seg investorer og gründere
 - S6 Arbeide for økte markedsmuligheter for biobaserte produkter
- 3) Biologiske ressurser og returstrømmer: Innlandet skal være ledende i utviklingen av en bærekraftig og kunnskapsbasert produksjon og bruk av bioressurser.
 - S7 Bidra til økt bærekraftig produksjon i jordbruk, skogbruk og av innlandsfisk, av høy kvalitet og mest mulig basert på innenlandske ressurser
 - S8 Arbeide for bærekraftig og kunnskapsbasert forvaltning av regionens bioressurser

- S9 Videreutvikle regionen innen restressurser og utnyttelse av returstrømmer (sirkulær økonomi)
- 4) Samarbeid: Innlandets bioøkonomisatsing skal gi grunnlag for en felles og målrettet innsats, være inviterende overfor alle relevante aktører og forpliktende for alle involverte.
- S10 Stimulere til flere klyngeprosjekter og styrket samhandling blant innovasjonsaktørene (trippel helix, FoU-institusjoner, næringsliv og virkemiddelapparat)
 - S11 Samarbeid, forenkling og koordinering i virkemiddelapparatet for målrettet virkemiddelbruk 5. Synliggjøring og kommunikasjon Innlandet skal påvirke og være en pådriver i bioøkonomien, og drive informasjonsarbeid ovenfor næringsliv og samfunn.
 - S12 Videreutvikle arenaer for informasjon, dialog og samarbeid, også i et internasjonalt perspektiv
 - S13 Bevisstgjøre samfunn og næringsliv om nødvendigheten av et skifte til en sirkulær økonomi basert på biologiske ressurser og kompetanse
- 5) Synliggjøring og kommunikasjon: Innlandet skal påvirke og være en pådriver i bioøkonomien, og drive informasjonsarbeid ovenfor næringsliv og samfunn.
- S12 Videreutvikle arenaer for informasjon, dialog og samarbeid, også i et internasjonalt perspektiv
 - S13 Bevisstgjøre samfunn og næringsliv om nødvendigheten av et skifte til en sirkulær økonomi basert på biologiske ressurser og kompetanse

Link til strategien: <https://www.oppland.no/nyheter/biookonomistrategi-for-innlandet.80643.aspx>

Samordnet areal- og transportstrategi for Osloregionen

Kommunene på Hadeland har vært medlemmer av Samarbeidsalliansen Osloregionen siden jan 2006 og har sluttet seg til "Samordnet areal- og transportstrategi for Osloregionen" (ATP-strategi for Osloregionen). Strategidokumentet bygger på regionale planer vedtatt eller påbegynt etter 2008, og er samordnet blant annet med Østlandssamarbeidets «Østlandspakke». Dokumentet har et perspektiv frem mot 2040. Styret i Osloregionen godkjente strategidokumentet i møte 3. mai 2016.

Som sentrale punkter herfra nevnes:

Hovedmål: Osloregionen skal være en konkurransedyktig og bærekraftig region i Europa.

- Utbyggingsmønsteret skal være arealeffektivt basert på prinsipper om flerkjernet utvikling og bevaring av overordnet grønnstruktur.
- Transportsystemet skal på en rasjonell måte knytte den flerkjernet regionen sammen, til resten av landet og til utlandet. Transportsystemet skal være effektivt, miljøvennlig, med tilgjengelighet for alle og med lavest mulig behov for biltransport.
- Osloregionen skal oppfylle nasjonale og regionale klimamål. Persontransportveksten i byområ- der skal tas med kollektivtransport, sykkel og gange.

Strategi 1.3:

En flerkjernet region (jfr. kap. 3)

- Bygge ut transportnett, med jernbanen som ryggrad, for å binde bolig- og arbeidsmarkedene tettere sammen.
- Konsentrere veksten til byer og tettsteder, og lokalisere viktige private og offentlige funksjoner til disse. Dette skal skape sterke sentra for verdiskaping i ulike deler av

regionen og stimulere til motstrøms pendling som vil gi økt nytte av jernbaneinvesteringene.

By- og tettstedsutvikling (jfr. kap. 4)

- Utvikle attraktive byer og tettsteder etter prinsipper for kompakt og miljøvennlig stedsutvikling med boliger i gangavstand til arbeid, handel og tjenester. Dette skal fremme gåing, sykling og kollektivtransport, og redusere behovet for å bygge ned natur, kulturlandskap og landbruksområder i byenes randsoner.
- Lokalisere handel, arbeidsplasser, kultur og undervisning i sentrum, slik at de bygger opp under levende byer og tettsteder. Prinsippene om rett virksomhet på rett sted i forhold til transportsystemet, legges til grunn.
- Lokalisering av offentlig virksomheter skal brukes som et aktivt virkemiddel i byutviklingen.

Naturgrunnlag og blå-grønn struktur (jfr. kap. 5)

- Vekst skal kunne prioriteres foran jordvern innenfor byene og tettstedene, samtidig som jordvern skal prioriteres foran vekst utenfor byer og tettsteder.
- Redusere energiforbruk og utslipp av klimagasser gjennom kompakt byutvikling og nullutslippsteknologi for kjøretøyer.

Godslogistikk (jfr. kap. 6)

- Utvikle en nav-satellittstruktur for håndtering av gods og logistikk i Oslofjordområdet med nye satellitter som på lang sikt kan avlaste Alnabru.
- Lokalisere terminaler med god tilknytning til jernbane, hovedveier og havner innenfor en times reisetid fra markedet i Oslo. Avklare egnede områder for arealkrevende virksomheter (C-områder) i regionale arealplaner. Konsentrere logistikkbedrifter i kort avstand fra terminalene.
- Ruste opp veiforbindelser utenom Oslo for å understøtte distribusjon av varer på tvers av regionen, og for å lede mer av tungtransporten utenom byområdet.

Transport (jfr. kap. 7)

- Utvikle lokale transportsystemer som fremmer byutvikling og mating mot jernbanen i de regionale knutepunktene. Prioritere løsninger for gående, et sammenhengende sykkelveinett fra byenes omland og lokale kollektivlinjer med god fremkommelighet. Løsninger for privatbil skal tilpasses øvrige trafikantgrupper og bylivet.
- Løse kapasitetsbegrensningene for tog, T-bane og buss i Oslovet. Dette er viktig for å løse Oslos interne byvekst, og er samtidig en forutsetning for et velfungerende og kapasitetssterkt regionalt transportsystem.
- Bygge ut høystandard jernbane, «Østlandsstjerna», som et utvidet InterCity-system (IC) med tilstrekkelig kapasitet for både person- og godstrafikk, som omfatter flere baner enn IC-strekningene til Skien, Lillehammer, Halden og Hønefoss.
- Samordne kollektivtrafikken i hele regionen (buss, tog, T-bane, trikk og båt) slik at det fremstår som et samlet kollektivtilbud med et felles informasjons-, takst- og billettsystem.
- Fullføre utbygging av hovedveiene i de fem nasjonale transportkorridorene gjennom regionen, i tråd med Østlandssamarbeidets innspill til NTP 2018-2029. Prioritere utbyggingen av gode transportårer utenom Oslo.
- Videreutvikle veinettet på en måte som ikke er i strid med nullvekstmålet for personbiltransport i byområder. Regulere og dempe trafikken i tilstrekkelig grad til å gi god fremkommelighet for busser og næringstransporter.

Link til strategien: <https://www.osloregionen.no/wp-content/uploads/ATP-Osloregionen-WEBversjon.pdf>

4. Virkemiddelapparatet

Innovasjon Norge

Innovasjon Norge bidrar til næringsutvikling og gir tilskudd og lån til norske bedrifter som vil utvikle nye produkter og tjenester. Innovasjon Norge satser spesielt på bærekraftige forretningsmodeller.

Tredriver-nettverk: Innovasjon Norge bidrar med koordinering av et mobiliseringsnettverk for økt bruk av tre. I landets ulike regioner finnes det mobilisatorer som har i oppgave å informere om utviklingsmuligheter og støttemuligheter i bruk av tre. Denne rollen har fått navnet «tredriver», og alle tredrivere er en del av et nasjonalt mobiliseringsnettverk. I dette nettverket sørges det for erfaringsutveksling i prosjekter på tvers av regioner og landegrenser.

Bærekraftig reisemål: Innovasjon Norge har utviklet og tilbyr Merket for Bærekraftig reisemål som et verktøy for reisemål som ønsker å jobbe langsiktig for en mer bærekraftig lokal reiselivsutvikling gjennom involvering, ansvarlig styring og verdiskaping. Prosessen eies og drives av et lokalt eller regionalt reisemål- eller destinasjonsselskap.

Mer informasjon: <https://www.visitnorway.no/innsikt/merket-for-baerekraftig-reisemaal/>

Bioøkonomiordningen: Innovasjonsprogram med midler fra Landbruks- og matdepartementet for utviklingsprosjekter i bedrifter i og på tvers av verdikjedene for bioressurser.

Fem utvalgte områder:

- Merkevarerbygging – Produkter fra hav og land
- Biosmart - Effektivitet gjennom automatisering og digitalisering
- Full utnyttelse – Nye arter og optimalisert produksjon
- Bygg i tre – Kompetansebygging og marked
- Bruk av tre – Industrialisering og effektivisering

Mer informasjon: <https://www.innovasjon norge.no/no/finansiering/biookonomiordningen/>

ENOVA

Enova er et statsforetak som forvalter midlene i Energifondet. Enova skal fremme miljøvennlig omlegging av energibruk og energiproduksjon, og utvikling av energi- og klimateknologi. Enova gir investeringsstøtte til ny teknologi og bruk av konvensjonelle løsninger som bidrar til energieffektivisering, konvertering til fornybare energikilder og biogassproduksjon.

Enova har tatt over oppgavene til tidligere Transnova, og skal nå også bidra til å utvikle klimaeffektive transportløsninger ved å gi råd og støtte til pilotprosjekter og demonstrasjonsanlegg.

Norges forskningsråd

Norges forskningsråd har det samlede ansvaret for å koordinere innsats og bevilgninger til norsk forskning innenfor både offentlig og privat sektor.

Kommunalbanken

Kommunalbanken finansierer viktige velferdsinvesteringer ved å tilby lån til kommuner og fylkeskommuner. Den norske stat har etablert Kommunalbanken for å sikre sektoren stabil og rimelig finansiering over tid, uavhengig av økonomiske konjunkturer.

Grønne lån: Kommunalbanken tilbyr grønne lån som kan finansiere prosjekter som fører til redusert energiforbruk eller mindre utslipp av klimagasser, eller bidrar til lokal klimatilpasning. Grønne lån gis 0,1 prosent rabatt på gjeldende marginer.

Mer informasjon: <http://www.kommunalbanken.no/no/utlan/gronne-lan>

Direktoratet for forvaltning og IKT (DIFI)

Samfunnsoppdraget til Difi er å modernisere og omstille offentlig sektor.

Leverandørutviklingsprogrammet for innovative anskaffelser (2010-2019): Nasjonalt program for leverandørutvikling er en pådriver for at statlige og kommunale virksomheter skal skape innovasjon gjennom sine anskaffelser. NHO, KS, DIFI, Innovasjon Norge og Forskningsrådet er programansvarlige og NHO har prosjektlederansvaret gjennom et sekretariat. Programmet oppgave er å øke innovasjonseffekten av offentlige anskaffelser. Innovative anskaffelser handler om å utnytte mulighetene som ligger i anskaffelsesregelverket og virkemiddelapparatet til å kjøpe bedre produkter og tjenester. Formålet er bedre og mer effektive tjenester, næringsvekst og lavere utslipp. Målgruppen er stat, kommuner, leverandører og bransjeforeninger, i tillegg til aktører som skal fremme innovasjon, samt utviklings-/FoU-aktører.
Mer informasjon: <http://innovativeanskaffelser.no/>

Kriterieveiviseren: DIFI har utarbeidet veiviser for bærekraftige offentlige anskaffelser som inneholder krav og kriterier knyttet til miljø og samfunnshensyn.
Mer informasjon: <https://kriterieveiviseren.difi.no/nb>

Miljødirektoratet

Miljokommune.no: Nettportal utviklet av Miljødirektoratet med formål å hjelpe saksbehandlere i kommunen med å løse miljøoppgaver på en god og effektiv måte.

Tilskuddsordningen Klimasats: Kommuner og fylkeskommuner kan søke om støtte til prosjekter som reduserer utslipp av klimagasser, og bidrar til omstilling til lavutslippssamfunnet.
Mer informasjon: <http://www.miljokommune.no/Temaoversikt/Klima/Klimasats---stotte-til-klimasatsing-i-kommunene/>

Landbruksdirektoratet

Klima- og miljøprogrammet i jordbruket: Klima- og miljøprogrammet gir prosjekttilskudd til kunnskapsutvikling, utredninger og informasjonstiltak innen klimagassutslipp, klimatilpasning, vannmiljø, kulturlandskap og naturmangfold.
Mer informasjon: <https://www.landbruksdirektoratet.no/no/miljo-og-okologisk/klima-og-miljoprogrammet/om-klima-og-miljoprogrammet>

Regionale miljøtilskudd: Regionale miljøprogram (RMP) ble innført i 2005. Regionale miljøtilskudd er årlige tilskudd til driftsmåter som ivaretar viktige miljøverdier. Tilskuddene er rettighetsbaserte, dvs. at alle som tilfredsstillt visse standardvilkår får tilskudd. Miljøtiltakene er delt inn i sju miljøtema; Kulturlandskap, Biologisk mangfold, Kulturmiljøer- og kulturminner, Friluftsliv og tilgjengelighet, Avrenning til vassdrag og kyst, Utslipp til luft og Plantevernmidler.
Mer informasjon: <https://www.fylkesmannen.no/Oppland/Landbruk-og-mat/Miljotiltak-i-jordbruket/Regionale-miljotilskudd-for-jordbruket/>

SMIL-ordningen: Kommunene tildeler tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket til engangstiltak etter en årlig prioritering mellom mottatte søknader.
Mer informasjon: <https://www.landbruksdirektoratet.no/no/miljo-og-okologisk/spesielle-miljotiltak/om-tilskudd-til-spesielle-miljotiltak-i-jordbruket>

Dreneringstilskudd: Landbruks- og matdepartementet fastsatte i 2013 forskrift om tilskudd til drenering av jordbruksjord.
Mer informasjon: <https://www.landbruksdirektoratet.no/no/miljo-og-okologisk/drenering/om-tilskudd-til-drenering-av-jordbruksjord>